

Л. Ю. Федорчук,

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ

СЕМАНТИКО-СЛОВОТВІРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОЛІТКОРЕКТНИХ ТА ПСЕВДОПОЛІТКОРЕКТНИХ НЕОЛОГІЗМІВ

У статті досліджуються способи творення нової лексики, що виникла в рамках мовного феномену політичної коректності. Автором розроблена класифікація механізмів формування політкоректних та псевдополіткоректних одиниць та описаний вплив номінативних технік на модифікацію значення.

Ключові слова: політично коректні неологізми, псевдополіткоректні новоутворення, спосіб творення, номінативна техніка.

В статье исследуются способы образования новой лексики, возникшей в рамках языкового феномена политической корректности. Автором разработана классификация механизмов образования политкорректных и псевдополиткорректных единиц и описано влияние номинативных техник на модификацию значения.

Ключевые слова: политически корректные неологизмы, псевдополиткорректные новообразования, способ образования, номинативная техника.

The author of the article researches into the coinage of new politically correct vocabulary, develops the classification of word formation processes politically correct and pseudo-politically correct items are formed by, and describes the influence of the nomination techniques on modifications of the meaning.

Keywords: politically correct neologisms, pseudo-politically correct coinages, word formation process, nomination technique.

Кінець ХХ-початок ХІ століття характеризується бурхливими соціально-політичними та культурними змінами, діяльністю різноманітних рухів та організацій, що виступають на захист прав жінок, представників нетрадиційної сексуальної орієнтації, членів етнічних спільнот, збереження навколишнього середовища тощо. Як результат виникає масштабне культурно-поведінкове і мовне явище політичної коректності, яке охоплює найрізноманітніші аспекти життя англословного суспільства. Розвиток ідей політичної коректності та впровадження так званої «інклюзивної мови», що відповідає прагматичним потребам реалізації принципу рівності та бажання уникнути різного роду дискримінації, спричиняє появу значної кількості нових одиниць. Феномен політичної коректності та його вплив на словниковий склад англійської мови досліджуються у працях багатьох мовознавців (Аксютіна О. В., Шеїна І. М., Козьмик Г. О., Панін В.В.), однак недостатньо уваги приділяється детальному аналізу механізмів творення політично коректної лексики та їх впливу на модифікацію значення, що і зумовлює актуальність даної статті, метою якої є розробка універсальної класифікації моделей формування нової лексики в межах мовного феномену політичної коректності шляхом вирішення таких завдань: 1) дати визначення понять «політично коректні неологізми» та «псевдополіткоректні новоутворення»; 2) розробити класифікацію способів творення досліджуваної лексики та детально проаналізувати особливості виділених моделей; 3) визначити вплив номінативних технік на модифікацію значення. Матеріалом дослідження послужили 315 політично коректних номінацій та 123 псевдополіткоректні одиниці, отримані шляхом суцільної вибірки з інтернет джерел [8; 9; 10; 11], американських журналів «Time» і «Newsweek» (1972-2013 роки) та словника політичної коректності [6].

В рамках даної розвідки ми розглядатимемо нові одиниці, що виникли під впливом явища політичної коректності як політично коректні неологізми, які поділяємо на два типи: нова лексика, яка виникла на позначення нових реалій, пов'язаних з ідеологією політичної коректності (*ageism* – вікова дискримінація, *lookism* – дискримінація за зовнішнім виглядом, *audism* – прояви дискримінації по відношенню до глухих людей, *phallocrat* – особа, яка вважає, що чоловіки кращі за жінок), що є новою за формою та змістом, та нові субститути для заміни прямих номінацій, що виражають різного роду дискримінацію чи експлікують негативні характеристики особи чи явища дійсності (*Afro-Americans, non-white, people of colour – black; partner, significant other, companion – boyfriend/girlfriend; chronologically gifted, elderly, golden agers – old; optically darker, photonically non-receptive – blind; waste reduction engineer – garbage man; economically disadvantaged area – ghetto; motivationally challenged – lazy*). Другий тип характеризується новизною форми і частковою новизною змісту, оскільки референт залишається той самий, тоді як значення видозмінюється відповідно до прагматичних мотивів вираження рівності, підвищення статусу особи чи речі, пом'якшення неприємних фактів та вуалювання негативних явищ дійсності.

У нашій розвідці виділяємо також певний новий тип лексики, який ми називаємо псевдополіткоректними утвореннями (термін наш – Л. Федорчук), які також виникають для заміни певних прямих номінацій, однак переважно виражають «зворотню дискримінацію» та гумористичне, іронічне, часто різко негативне ставлення мовця до ідей політичної коректності та охоплюваних нею реалій (*unpaid sex worker – wife; the absolute root of all evil known in the multidimensional infinity of reality – white male; environmentally correct human – dead; vehicularly compressed maladapted life form – road kill*). Псевдополіткоректні утворення є новими за формою і частково новими за змістом, оскільки при збереженні референта викривлюється і часто спотворюється значення. Інколи межі між політкоректними та псевдополіткоректними одиницями є досить розмитими (*challenge challenged – cowardly; hymenally challenged – virgin; temporary government guest – convict, prisoner; population control expert – Islamic terrorist; wealth redistribution worker – robber*).

Аналіз вибірки досліджуваних номінацій дозволив виділити три групи способів творення політично коректних неологізмів та псевдополіткоректних новоутворень: похідні словотвірні-семантичні, словотвірні та фонетичні.

Семантичний спосіб творення або семантична деривація передбачає набуття словом нового значення, переосмислення лексеми, використання вже існуючих у мові номінативних засобів у новій для них функції – функції «надання ім'я» [5, с. 82]. Щодо способу творення політично коректних неологізмів та псевдополіткоректних новоутворень доцільно розглядати похідний словотвірні-семантичний механізм, який полягає у використанні наявних у мові лексичних одиниць для формування вільних словосполучень та подальшого переосмислення їх значення шляхом звернення до різноманітних тропів або поєднання ресурсів різноманітних мовних систем, і включає перифраз, метафоризацію, метонімізацію, антифразис, генералізацію, елевацію та детермінологізацію. Зупинимося більш детально на аналізі кожного з цих механізмів.

Перифраз (від грец. Περὶφρασις – описовий вислів, іносказання) – стилістичний прийом, який полягає у непрямому, описовому позначенні предметів і явищ дійсності [2], не однослівна вторинна номінація, описового, здебільшого емоційно-експресивного, оцінного характеру, що являє собою семантично неподільний вислів, який побічно вказує на істотні або суб'єктивно виділені носієм мови ознаки позначеного об'єкта чи явища дійсності [3, с. 90]: *societal victim – drunk, druggie; botanical companions – house plants; client of the correctional system – prisoner; asylum seekers – refugees; visually challenged – blind* (політично коректні одиниці); *unplanned reexamination of recent food choices – vomiting; anti-sobriety activist – alcoholic; environmentally correct human – dead* (псевдополіткоректні утворення).

Метафоризація відбувається за принципом перенесення найменування за подібністю [1, с. 195]: *september people, seasoned – old; Turtle Island – North America; to sit pretzel style – to sit Indian style; wood weasel – logger; wingnut – conservative* (політкоректні одиниці), *coconut – a Hispanic person who has adopted the values of white American society; oreo – «an African-American who adopts or identifies with middle-class American culture»* [7, с. 99] (псевдополіткоректні утворення). Цікавими, на нашу думку, є псевдополіткоректні метафори *coconut* і *oreo*, що зневажливо вживаються в американському сленгу по відношенню до темношкірих, які асимілювалися в сучасному американському суспільстві і перейняли цінності та традиції представників європеїдної раси. Метафоричний перенос здійснюється на основі зовнішньої подібності (*oreo* – шоколадне печиво з білою вершковою начинкою) і імпліцитно сигналізує іронію та несхвалення.

Метонімізація полягає у регулярному чи оказіональному перенесенні назви з одного класу об'єктів чи одиничного об'єкта на інший клас чи окремих предмет на основі суміжності, прилеглих, залучення до однієї ситуації [2]. Виявлені нами політично коректні метонімії переважно базуються на співвіднесенні явищ природи та людини (*sun people – Africans, Asians, natives of Latin America; ice people – the European-American descendants of northern Ice age peoples, Earth children – mankind, human, person*). Важливим для даних одиниць є вибір означального слова, наприклад *sun* в політично коректному «*sun people*», актуалізує уявлення про темний колір шкіри представників негроїдної раси: сонячне проміння викликає збільшення кількості пігменту меланіну, *earth* в «*earth children*» підкреслює рівність людей, оскільки всі вони населяють єдину землю.

Антифразис. Суть антифразису полягає у заміщенні прямої номінації одиницею, що є протилежною за значенням (*near life experience – abortion; healthy – fat; animality – humanity*). Цей прийом використовується для утворення псевдополіткоректних утворень і виражає негативну оцінку та іронічне ставлення до певних аспектів політкоректності.

Генералізація. Цей спосіб творення виражається у використанні загальних номінацій для позначення конкретних понять (*reform – government takeover; attendant – bridesmaid/groomsman; professional – businessman/woman; partner – wife, husband; other aged – too old/young; differently abled, uniquely abled, otherly abled, special – crippled*). Як показують приклади, характерним є використання слів з широкою семантикою, таких як *different, unique, other* та їх похідних для розмивання значеннєвого змісту політично коректних одиниць і досягнення ефекту пом'якшення чи уявлення неприємних або небажаних аспектів дійсності.

Детермінологізація відбувається у випадках, коли для утворення політкоректних неологізмів або псевдополіткоректних новоутворень використовуються терміни з різних галузей в непрямих для них функціях. Найпоширенішими є медичні терміни, які входять до складу політично коректних одиниць різних тематичних груп (*to become hormonally homicidal – to get PMS; kinesthetically challenged – klutz; product of conception – baby*), а також гумористичних псевдополіткоректних утворень (*temporarily metabolically abled – alive; persons living with entropy – dead*).

Елевація. Суть елевації полягає у підвищенні статусу об'єкта політично коректної номінації. Цей спосіб творення притаманний переважно політично коректній лексичній на позначення неprestижних професій (*vehicle appearance specialist – car wash worker; information retrieval administrator – filing clerk; hair artist – hairdresser; domestic technician – housewife; sanitation engineer – janitor*). Наведені приклади показують, що елевація в даних випадках поєднується з детермінологізацією, оскільки використовуються такі терміни як «*specialist*», «*technician*», «*artist*», «*engineer*» тощо.

Словотвірний спосіб творення є досить продуктивним для утворення політично коректних одиниць та псевдополіткоректних новоутворень. Він представлений аббревіацією, морфемною заміною, негативною префіксацією, суфіксацією, телескопією, багатокомпонентним (фразовим) словоскладанням.

Абревіація – утворення складноскороченого слова. Серед політично коректних одиниць поширеною є ініціальна аббревіація початкового компонента з додаванням лексеми «word» (*L-word – liberal, lesbian; O-word – old age; N-word – nigger, nuclear; f-word – fail; C-word – cancer, coloured*), усічення початкового компонента (*Afro-American – black; diff-abled –handicapped*) та акроніми, які переважно вживаються на позначення не-

традиційної сексуальної орієнтації (*OTPOТSS – orientation towards people of the same sex; GLBT – gay, lesbian, bisexual, transgendered; SGO – same gender orientation*). Найбільш яскравими прикладами псевдополіткоректних акронімів є *WASP (White Anglo-Saxon Protestant)* та *DWEM (Dead White European Male)*, що експлікують дискримінацію за ознакою раси та статі і сигналізують негативне оцінювання до позначуваних понять.

Морфемна заміна відбувається в основному з метою уникнення диференціації чоловічих і жіночих ролей і представлена заміною гендерно прозорих «чоловічих» та «жіночих» морфем компонентами «*person*» (*businessperson – businessman/woman; chairperson – chairman/woman; anchorperson – anchorman; personhood – manhood*), «*human*» (*humankind – mankind; humanslaughter – manslaughter*) та іншими гендерно нейтральними морфемами (*siblinghood – brotherhood; charworker – charwoman; cowhand – cowboy; firefighter – fireman*). Даний словотвірний механізм реалізується при утворенні політично коректних одиниць на позначення понять «людина» і «людство», а також професій та посад, при чому при інтерпретації їх значення фокус зміщується з гендерної приналежності на професійну.

Негативна префіксація при утворенні політично коректних одиниць допомагає створити ефект дефокусації (*defocusing*) (термін взято в Козьмик Г. О.) небажаних референтів, об'єктів або дій. Він досягається методом додавання негативного префікса до лексеми, що є протилежною за змістом до прямої номінації, таким чином увага концентрується на другому, «позитивному» компоненті (*non-traditional praise – derision; non-traditional success – failure; non-traditional sex – perversion; non-discretionary fragrance – body odor*). Продуктивними є також негативні префікси *un* та *dis* або *dys* (*dysfunctional family – broken home; displaced home owner – bum; undocumented withdrawer – check kiter; unearned bonus – bribe*). Часто такі одиниці сприяють експресивному ефекту гумору чи іронії, що заставляє розглядати їх на межі політ- та псевдополіткоректних.

Суфіксація особливо поширена серед одиниць на позначення реалій, охоплених феноменом політичної коректності, які характеризуються новизною форми і змісту. Суфікси *ist, ism* додаються до нейтральних номінацій і служать мотиваційним компонентом для їх емотивно-оцінної інтерпретації як термінів на позначення ключових питань, що піддаються впливу політичної коректності (*ableist, ableism, womanist, sizeist, masculist, heightist, tokenism, speciesism*). Суфікси чоловічого роду *er, or* інколи служать для формування політично коректних номінацій на позначення обох статей (*coordinator, moderator, mediator – chairman/woman; Englisher – Englishman/woman; flowercarrier – flowergirl; checker – checkout girl*).

Телескопія. Хоча телескопія є надзвичайно продуктивним механізмом поповнення словникового складу сучасної англійської мови, серед політично коректної лексики цей спосіб зустрічається досить рідко (*diffabled (differently abled) – crippled; Winterval (winter + (festi) val) – Christmas*), при чому дані приклади слід розглядати як похідні телескопічні одиниці, оскільки вони утворилися на базі первинних політкоректних номінацій.

Багатокомпонентне (фразове) словоскладання – «з'єднання декількох (трьох і більше) базових морфем на основі процесу універбалізації, тобто переходу синтаксичних конструкцій у ранг складних слів» [4, с. 131]. При утворенні політкоректних та псевдополіткоректних одиниць цим способом відбувається компресія словосполучень і вони набувають оказіональної семантичної цілісності. Поширеними є багатокомпонентні атрибутивні конструкції (*duty-not-paid importing – smuggling*).

Фонетичний спосіб творення дозволяє відтворити зміст позначуваного поняття у видозміненій звуковій формі, що відволікає від небажаних чи негативних ознак денотата та сприяє експресивному ефекту гумору чи іронії у випадку псевдополіткоректних новоутворень. Даний спосіб включає римований словотвір і алітерацію.

Алітерація – це повторення однакових приголосних звуків на початку слова. Даний спосіб творення притаманний переважно псевдополіткоректним новоутворенням (*dumb down – to lower the general level of intelligence; diesel dyke – an extremely masculine lesbian; pink plateau – discrimination at work on the basis of sexual orientation*).

Римований словотвір – утворення політично коректних одиниць, які римується з прямими номінаціями (*four by two kangaroo – Jew; ginger beer – queer; razor blade, Lucozade – spade (reference to black as the ace of spades)*). Джефрі Х'юз відносить лексику, утворену цим способом, до «замаскованих систем» (*disguise systems*) [7, с. 102-103].

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що найбільш продуктивними механізмами поповнення політкоректної лексики виявилися словотвірні процеси, зокрема морфемна заміна, негативна префіксація, суфіксація та похідні словотвірні-семантичні моделі – перифраз, генералізація, елевация, детермінологізація. Завдяки використанню цих номінативних технік стає можливою актуалізація певних ознак, властивостей чи функцій об'єкта номінації, що сприяють реалізації прагматичних мотивів політичної коректності (у випадку політично коректних одиниць). При утворенні псевдополіткоректних номінацій зазначені механізми дозволяють виразити гумористичне, іронічне, іноді різко негативне ставлення мовця до ідей політкоректності та охоплених нею понять. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в аналізі комбінованих способів творення досліджуваної лексики.

Література:

1. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – 368 с.
2. Лингвистический энциклопедический словарь под ред. В. Н. Ярцева. – Москва : «Советская энциклопедия», – 1990 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tapemark.narod.ru/les/index.html> – Назва з екрану.
3. Рапаєва Ю. В. Структура перифразы и ее типы // Современная филология (II) Материалы междунар. науч. конф. – Уфа, 2013. – С. 90-91.

4. Ребрий А. В. О преимущественно окказиональных способах английского словообразования / А. В. Ребрий // Вісник Харківського державного університету. Серія «Романо-германська філологія». – Харків : Константа. – 1999. – № 435. – С. 130-135.

5. Черникова Н. В. Метафора и метонимия в аспекте современной неологии / Н. В. Черникова // Филологические науки, 2001. – №1. – С. 82-90.

6. Beard H. The Official Politically Correct Dictionary and Handbook / H. Beard, C. Cerf. – New York : Villard Books, 1993. – 195 p.

7. Hughes Geoffrey. Political Correctness: A History of Semantics and Culture / Geoffrey Hughes. – Singapore : Wiley-Blackwell, 2010. – 320 p.

8. John Mark Ministries | Pc-Isms [Politically correct Terminology] [Virtual Resource]. – Access mode : <http://www.jmm.org.au/articles/5957.htm>. – Назва з екрану.

9. Politically Correct Dictionary # 1 [VirtualResource]. – Access mode : <http://www.funny2.com/dictionary.htm>. – Назва з екрану.

10. Politically Correct Dictionary (some old – some new) Southern Maryland Online [Virtual Resource]. – Access mode : <http://forums.somd.com/share-joke/31913-politically-correct-dictionary-some-old-some-new.html>. – Назва з екрану.

11. Politically Incorrect Dictionary – Newspeak Dictionary [Virtual Resource]. – Access mode : <http://www.newspeakdictionary.com/ns-pi.html>. – Назва з екрану.